

The Seder Experience

לע"נ א"מ חנה בת אברהם דוד הכ"מ

Rav Schwab on Prayer

From my earliest youth, I remember that the children would ask each other on the first morning of Pesach, "How long did your Seder last?" This was true in my youth, and it is still the case today.

If the children were to ask me this now, I would answer them, "I made sure to eat the *afikoman* before *chatzos* (midnight)." According to some *poskim*, even the recitation of *Hallel* should be completed before *chatzos*. I must point out that the present-day practice in which all the children read from their prepared sheets which they received in school is not exactly in accordance with the mitzvah of *והגדת לבניך*, and you shall tell to your children, etc. (*Shemos* 13:8) The children have started a new mitzvah of *והגדת לאביך ולאמך*, you shall teach your father and mother, which makes it extremely difficult to reach the mitzvah of *achilas matzah*— and certainly the *afikoman*— before *chatzos*.

Rather than discourage the children from actively participating, they should keep their remarks brief, so the father, or other leader of the Seder, can read the text of the *Haggadah* and explain the *nissim* of *yetzias Mitzrayim*. However, the children should be encouraged to say their *divrei Torah* during the meal if there is time or, otherwise, during the daytime meals of Yom Tov.

3 Seasons of the Soul - R. Brewer

EVERY YEAR there returns a night in the life of the Jews that is set aside for the Jewish father to explain to his children the meaning of being a Jew. This night is pervaded by the spirit of a living nation of indestructible vitality. There resounds in it the sad plaint of a nation tried by suffering, surrounded by enemies; the proud triumphal song of a nation never defeated, outlasting all peoples and empires; and the hymn of praise of a nation close to its G-d, happy in misfortune, certain of its future. He knows the nature of Judaism who has grasped the meaning of this night: the Pesach night, the national night of Judaism.

5 The exodus from Egypt is not, to the Jewish nation, a legendary tale from ages long passed by, but historical certainty born from our own experience. It is as a witness to its truth that the father stands before his children this night ... he who heard it from the mouth of his father, closing the chain which across thousands of years links the slaves of the Egyptians to their youngest descendants.

"In every generation the Jew has to look upon himself as if he himself had gone forth from Egypt; as is said: 'And thou shalt declare unto thy son, on that day, saying that for the sake of this (Pesach service) G-d did this for me when I departed from Egypt.' For it was not only our ancestors whom the Holy One, Blessed is He, redeemed from Egypt but us, too, He redeemed with them; as is said: 'And He brought us from there, that He might bring us to the land which He swore unto our fathers.'"

4 On Seder night, it is a mitzvah *asei d'Oraisa* to retell to one's children the events surrounding *yetzias Mitzrayim*. If one has the *zechus* to have children or grandchildren, it is a mitzvah for the father or grandfather to hand down to them the details of *yetzias Mitzrayim*. The saying of so-called "*gute vertlach*," good, short pieces of Torah, is very nice, but if these are not details of the narrative of *yetzias Mitzrayim* — or its meaning and message — they are not a part of this mitzvah. On Seder night, the children are encouraged to ask any question relevant to *yetzias Mitzrayim*, and the father has a special

4 It is from his own experiences that the father tells his children. He does not speak to them as an individual, weak and mortal, but as representative of the nation, bearer of its national history, demanding from them the loyalty to be expected, not by him, indeed, but by the nation looking to its members. Woe unto the child who turns away in this night of national reflection, in a spirit of superiority objecting to the unleavened bread and the bitter herbs: "What does this service, which may have made sense for your ancestors, mean to you?" — To you and not to him? As he withdraws himself from the nation, you, too, should exclude him, as is said: 'For the sake of this (Pesach service) G-d did this for me when I departed from Egypt' — for me but not for him: had he been in Egypt he, in his disloyalty, would not have been redeemed...."

6 In Egypt, by our readiness to accept the Divine Law, we became a nation, G-d's nation, even though we had neither land nor state. Our transgressions have robbed us of Temple, state, and land. Ever since then, like in Egypt, "have enemies arisen against us to destroy us, generation after generation; but the Holy One, Blessed is He, delivered us out of their hand ...": for we still remain G-d's nation, as long as we guard His Law. G-d keeps His pledge to our father Avraham; "It was this which always stood by our ancestors and us" and which will lead us back into the land that G-d swore unto our forefathers.

* Halleluyah! Join in the Jewish national anthem, sung by King David in his hymn to the Divine government of history! History belongs to us, and so does the future. In Egypt we vanquished the death that befalls nations. At Sinai we received the light which

wherever we are, turns "bondage into freedom, sorrow into joy, mourning into holidays, darkness into great light — Halleluyah!" He who has ever lived through this Pesach night, and has entered into its spirit, cannot doubt that the Jews are a nation.

Judaism does not — in the manner of religions — aim to gain acceptance by “convincing” the individual, but by giving him as the member of a nation, historical self-consciousness: “You are my witnesses!” exclaims the prophet Isaiah. The mere fact of your existence, here and now, is meaningless if you do not accept your past. Only one choice is left to you: if you affirm your history, it will give you a sense of being at home even abroad, the pride of a historic mission, and the triumphant confidence in ultimate redemption which you yourself will help to bring about; if, however, you withdraw from the historic sphere into which you were born, you will fall amidst the multitude of nations, without past or future, hammered and beaten, trodden down and crushed, until you cover the ground — dust of culture.

8 The Passover Haggadah - Ri Rishon

The Talmud declares that “we begin with the shame and conclude with the praise” (*Pesahim* 116a). This is the principle that governs the order we follow in *maggid*. However, the Sages disagree on what “the shame” refers to. Rav maintains “the shame” is that “originally our fathers were idolaters.” Shmuel counters with “we were slaves in Egypt.” This difference of opinion goes to the heart of our celebration on Passover night.

Rav says that our fathers were idolaters, and on Passover we celebrate our liberation from idolatry. The real shame in Egypt was not the physical servitude but the spiritual enslavement. The Jews were so strongly influenced by the idolatrous practices of the Egyptians that they did not truly believe in their God. The triumph then celebrates our being set free to become worshippers of the Almighty God. Shmuel holds, however, that the real shame is the

physical enslavement and the denigration of the human personality, and what we thus celebrate is our physical emancipation. The Haggadah combines both opinions, therefore imparting the lesson that our shame was both the physical as well as the spiritual enslavement and that in the end we rejoice over our physical freedom as well as our newfound nearness to the Almighty. We begin the Haggadah, nevertheless, with the position of Shmuel: “We were slaves unto Pharaoh in Egypt.”

אבל לא נגזר עליהם שיהיו משועבדים בתכלית, וזו הגנות שבעבדים היינו לפרעה במצרים, ששקעו כ"כ בטומאה והגיעו למצב כה שפל להיות משועבדים לגמרי למצרים. והיינו דס"ל שהגנות הגדולה ביותר אצל יהודי היא להיות משועבד כליל לקליפת מצרים. היינו לזוהמא והטומאה שלהם, כי העצם של יהודי הוא גוי קדוש כמד"כ כי עם קדוש אתה לה"א, שאין הקדושה מעלה צדדית אלא זה העצם של איש יהודי הנקרא גוי קדוש, ולכן הגנות הגדולה ביותר היא היותם עבדים ומשועבדים לקליפת וטומאת מצרים. ולהלכה נקטינן כבי' הדעות, כי האמת שבי' ענינים אלו אמונה וקדושה הם הענינים העיקריים של יהודי, וכעצם הא בהא תליא, שכן מצד עצמותו ומצד שורש נשמתו יש לכל יהודי אמונה, ואם טובל ממחשבות ודעות שאינן טהורות בעניני אמונה הר"ז נובע מפגמים בקדושה,

ומאידך כל כמה שיהודי יותר טהור בקדושה אמונתו בהירה יותר, ומחוקתם רק באיזה מהם ההתחלה, וכי היסודות האלו רמוזים בדם פסח ודם מילה שהוצרכו ישראל ביצי"מ כדי להמשיך עליהם הגאולה. פסח הוא ענין האמונה, כמאה"צ ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל וגוי, שנתגלה כבהירות גדול ההשגחה הפרטית, ומילה הוא ענין הקדושה. כי יסודות הללו אין איש יהודי יכול להשיגם רק אם שופך את דמו עליהם במסי"נ, כמרוצה בדם פסח ודם מילה. ואף שכל ישראל מאמינים בני מאמינים, הנה בהירות האמונה אין לה סוף, ולהגיע לדרגה הנכונה של בהירות האמונה אי אפשר בלא מסירות נפש.

בגמ' (פסחים קטז) מאי גנות רב אמר מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו ושמואל אמר עבדים היינו לפרעה במצרים. ויש לומר כטעם הענין שמתחיל בגנות, ולמה לא להתחיל מיד מהשבח שעכשיו קרבנו המקום לעבודתו, וכן מה הגנות שעבדים היינו, הרי זו היתה גזירה מהקב"ה כברית בין הבתרים ולא הי' על החטא. משום שאין עיקר מצות סיפור יציאת מצרים על האותות והנפלאות שעשה עמנו הקב"ה בשידור המערכות, אלא על שבחר בנו כיצ"מ להיות לעם הנבחר. ולכן מתחיל בגנות, להורות שזה שבחר בנו לא הי' מתוך שהיינו ראויים, ורק באהבתו כחר בנו, כחינת רצון ולמעלה מכל הסיבות, שאין טעם ברצון, אבל אם היתה הבחירה בעת שהיו ראויים א"כ הי' זה כחי' אהבה תלויה בדבר שכתל דבר בטלה אהבה ואין האהבה נצחית, משא"כ כשבחר בנו במצב של גנות כהיותנו כשפל המצב בתכלית הרי זה שבחר בנו הוא נצחי.

10 ומהות הגנות שעבדים היינו, הרי לא הי' זה ברצונם, אלא שהגזירה לא היתה אלא ועבדום וענו אותם, אבל לא שנהפך לעבדים משועבדים בתכלית. כמאמרם ז"ל שהיו במצרים כעובר במעי אמן, שאין לעובר שום עצמאות ומציאות בפני עצמו. וזה הענין שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה משום שהיינו עבדים משועבדים למצרים, ואמנם אחרי שהוציאנו הקב"ה ממצרים שוב לעולם לא נהי' עבדים ומשועבדים לשום אוימה ולשונן, וגם אם עושים לנו כל מיני צרות, לעולם אין אנו משועבדים להם כרות, וכזה תירצנו קושיית המפרשים על מה שאומרים בהגדה ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה,

מה הועיל לנו שהוציא את אבותינו, ומה הנפ"מ אם היינו משועבדים לפרעה או לאומה אחרת כמו מדי יון ואדום, אלא דלשום אומה אין אנו משועבדים כמו שהיו במצרים.

וע"פ האמור נוכל להבין גם למה קרא הקב"ה לישראל בני בכורי ביהותם עוד משוקעים במ"ט שערי טומאה, ומדוע לא המתין לקראם כך עד שיעשו תשובה ויהיו ראויים לזה. והענין כאמור, שאם הי' השי"ת ממתין שיהיו ראויים לזה, היתה זו אהבה תלויה בדבר שבטל דבר בטלה אהבה, ונמצא דרך בזמן שיהיו עושים נצונו של מקום יתיחס עליהם התואר בני בכורי ישראל, אך כשלא יקיימו נצונו יתי' יתבטל מהם התואר הזה, ע"כ קרא עליהם הקב"ה את התואר בני בכורי ישראל דוקא בעת שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, לגלות כי אהבתו יתי' לישראל היא אהבה שאינה תלויה בדבר ואינה בטלה לעולם, שכל מצב שהם נמצאים הרי הם נקראים בני בכורי ישראל, וכמו דקיי"ל כר"מ שבין עושינן נצונו של מקום ובין אינם עושים נצונו נקראו בני.

11 ועפ"ז יש לבאר מחלוקת רב ושמואל אם מתחיל בגנות היינו מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו או עבדים היינו, דרב ס"ל שהגנות הגדולה ביותר אצל יהודי היא ע"ז, מכיון שהשורש של יהודי הוא אמונה, וממילא הגנות הגדולה ביותר ושיא שפל המצב הוא מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, ושמואל ס"ל דמתחיל בגנות הוא עבדים היינו לפרעה במצרים, שכמבואר ענינו השעבוד לקליפה ולזוהמא של מצרים, ולא עצם העינוי שע"ז אנוסים היו על פי הריבוי, אלא שהגזירה היתה רק ועבדום וענו אותם,

And the father responds to his son's very intelligent observation: "You know why all these normally trivial matters are so important tonight? It is because tonight, we have a special guest at our table: *The guest is the Ribbono Shel Olam Himself!* Tonight is the night of Hashem; tonight Hashem pays special attention to us." ליל שמרים הוא להוציאם מארץ מצרים הוא "Tonight is God's night."

The father explains, "From the beginning of our creation as a nation, HaKadosh Baruch Hu paid special attention to us on this night. He appeared to our forefathers on this night when He redeemed them from Egypt. And every year, on this night, He comes to you, the ensuing generations. It is only on one night a year (or two in chutz la'aretz) that we have this experience, and that is why it is so special."

This way of explaining it is borne out by the wording of the paragraph עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים, which is a paraphrase: עבדים היינו לפרעה, We were slaves to Pharaoh in Egypt, and Hashem took us out of Egypt with a strong hand (Devarim 6:21), with which the baal Haggadah begins the father's response. However, upon reaching the words ה' ויציאנו, he adds his own words: ואלהינו משם ביד חזקה ובכח נטויה וגו', to complete the narrative.

This is so, because having reached the word יהיה, the baal Haggadah interrupts and expresses the thought: "Before we go any further, let us know that at the core of our emunah lies the fact that our redemption was effected by HaKadosh Baruch Hu Himself, as אלהינו; He personally redeemed us — bichvodo u'v'atzmo — He, Himself, Personally, from Egypt. Tonight we are to remember that it is ליל שמרים הוא לה'." Tonight is God's night.

So the father tells his son, "You rightfully pointed out that tonight everything is different. And how is it different! Tonight is dedicated to יהיה. אנו ולא מלאך, אנו ולא שרף, אנו ולא השליח, אנו ולא אחר ויהיה לדרתם... ליל שמרים הוא לה'." it is the night when we transmit the basic elements of our emunah to you, the next generation.

16 התורה מודיעה לנו, אומר הגר"י נימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר", שביציאת מצרים לא היה לטבע כל חלק, אלא הכל היה בהשגחה נסית. הכל ראו בעיניהם את אצבע אלקים בכל האותות והמופתים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף. זה מה שאמר לנו הקב"ה בקבלת התורה: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" — כשם שביציאת מצרים ראית בעצמך שאני לבדי עשיתי את כל הנסים בלי כל עזרה מצד הטבע, כך יהא מושרש תמיד בלבך שה' פועל בבריאה לבדו ללא כל עזרה מצד הטבע. ואף אם ידמה לעתים שהטבע מהווה גורם בהשתלשלות העניינים בעולם ובבריאה, אין הדבר כן אלא הקב"ה לבדו הוא מנהיג הבירה ומסובב לגלגל הבריאה כולה.

18 * אולם מיציאת מצרים למדים אנו יסוד חדש, לא זו בלבד שהבריאה עבור כל יחיד ופועלת עבורו בהשגחה מתמדת, אלא מתחדשת היא למענו בכל רגע ורגע!

הנה, מכת דם: "אפילו מה שהיה בקיתון נעשה דם, ואפילו מה שהיה המצרי רוקק אתו פיו נעשה דם, שנאמר ויהי הדם בכל ארץ מצרים. א"ר לוי, ממכת דם העשירי שראל. כיצד? היו המצרי וישראל יושבים בתוך בית אחד, והיתה הניגית מלאה מים. היה המצרי הולך למלאות הקיתון מתוכה, ונעשה דם. וישראל הולך, ושותה מים מתוך וגיגית, והיה המצרי אומר תן לי מידך מעט מים — ונמצא ביד המצרי דם. והיה אומר באי ואתה ונשתה מן הקערה — והיה ישראל שותה מים, והמצרי דם. וכשהיה המצרי יוקח מישראל מים (בדמים) היה שותה מים" (ילקוט שמעוני שמות רמז קפב).

הרי נתגלה כאן, שמעשה בראשית התחדש לכל אחד ואחד, ולכל אחד הוא נוצר בצורה זרת. אותו נוזל היה מים לישראל ודם למצרי. הרי שהעולם נברא בכל רגע לכל אחד אחד.

14 "And the Eternal brought us forth from Egypt"—not by a ministering angel, not by a fiery angel, not by a messenger,

but by Himself, in His glory, did the Holy One, blessed be He, as the Bible records: "And I will pass through the land of Egypt on that night, and I will smite all the first-born in the land of Egypt from man to beast, and against all the gods of Egypt I will execute judgments. It is I, the Eternal."

היות וענין חג הפסח הוא אמונה ע"כ עיקר מצות ליל פסח הוא מצות סיפור יצי"מ וכן והגדת לבנך, שענינו השרשת האמונה. וזהו ענין כל המרבה לספר — ביציאת מצרים הרי זה משובת, ואפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, שלא מצינו ענין כזה בשאר המצוות, אשר איך שמקיימן יצא כבר ידי חובתו ואין שום ענין להרבות בהן. אכן היות שחג הפסח הוא חג האמונה, וליל הסדר ליל גילוי שכונה הוא ראש השנה לאמונה אשר ממנו השפעת האמונה בלב יהודי לכל השנה, ומבהירות האמונה של הלילה הזה זוכים לחיות חיי אמונה כל השנה, ע"כ נצטוונו לספר בו ביצי"מ שזה כח הסיפור להשריש בלב את האמונה להאיר את כל השנה באור האמונה, כדברי מרן הס"ק מלכותיך זי"ע עה"פ האמנתי כי אדבר, דע"י שחוזרים האמונה כפוף נשרשת היא בלב. ואם זה נאמר על כל ימות השנה, קל וחומר בלילה הזה אשר הוא המעיין המשפיע אמונה לכל השנה, ע"י שמספרים בו סיפור יצי"מ משרישים את האמונה.

בעשרת הדברות, אומר הגר"י זצ"ל בספרו "אור הצפון" (חלק ב), פתח הקב"ה ב"אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". מכאן, שביציאת מצרים נתגלה יסוד חדש בהכרת הבורא. הן אמת שגם ממעשה בראשית יש להכיר את הבורא, כמו שנאמר: "ישאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" (ישעיה מ). ומן הבריאה מכירים בגדלות האדם שבשבילו — בשביל כל אחד ואחד — נברא העולם (סנהדרין לו.) על כל אשר בו.

ומכאן למדים אנו יסוד זה לתמיד, שהעולם מתחדש בכל רגע עבור כל יחיד ויחיד. וכל אחד מברך בכל בוקר "רוקע הארץ — בהווה — על המים". תראה, שאותם אש ומים שעשו שלום ביניהם לשעה במכת ברד, נרקעו מהם השמים לעולם (תגינה יב). והרי אש ומים מתנגדים הם בטבעם — ועל כרחך שנעשים הם מחדש בכל רגע ורגע. ועל כל טיפת מים מברכים: "שהכל נהיה בדברו". נס הוא שאין היא דם. ובירידת גשמים מברכים "על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו" (תענית ו) ושו"ע או"ח רכא), כי יש לראות נס בכל פרט ופרט וחלק וגרגר בטבע, שעתה נוצר ועתה מתהווה בשביל יחיד זה שיהנה.

22. Rav Schwab on Bruer

So the "unasked" question remains: "With what zechus were our forefathers redeemed from Egypt?"

The answer to this question is that our forefathers were redeemed from Egypt in the merit of their emunah that HaKadosh Baruch Hu would redeem them. This is evident from the following.

The Torah tells us: ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מררים יאכלוהו (Shemos 12:8), which means that Bnei Yisrael ate the korban Pesach together with matzah and maror while they were yet in Mitzratyim. The obvious question here is: When our forefathers ate the first korban Pesach in Mitzrayim, during the night of the fifteenth of Nissan, together with matzah and maror, not a single bechor had yet died in Mitzrayim. The korban Pesach had to be eaten quickly, before chatzos, even though HaKadosh Baruch Hu had not yet "spared the Jewish houses," during makkas bechoros. Also, the neis of the unleavened dough was yet to occur the next morning, hours later. Therefore, our forefathers ate the

The answer to these questions is inherent in the father's answer, בעבור זה, which must be given in the presence of matzah and maror, and, if possible, korban pesach. And the meaning is that when HaKadosh Baruch Hu commanded our forefathers to eat the korban pesach with matzah and maror while still in Mitzrayim, they did so with absolute emunah that the promise of HaKadosh Baruch Hu to redeem them would occur. They ate the korban pesach and matzah as if the events that these symbols were to commemorate had already occurred; and the maror as if their redemption had occurred so long ago that they had to be reminded of the bitterness that they had experienced. And it was in the merit of this emunah — that Hashem acted on our behalf, בעצתי ממררים, I merited the redemption, because I kept the mitzvos of pesach, matzah, and maror as I was preparing to leave Mitzrayim. I kept these mitzvos before the events that they were to commemorate actually occurred. My emunah was so strong that I considered these events as if they had actually already occurred.

And this story has to be retold again every year, in the presence of pesach, matzah, and maror, on the night of the fifteenth of Nissan, to emphasize that we merited our redemption from Egypt because of our total emunah in HaKadosh Baruch Hu — that night in Egypt — that the geulas Mitzrayim would actually take place.

The power of emunah is such that it converts the future into the present. We express this concept in our tefillah. The text of the berachah of techiyas hameisim is, ונאמן אתה להחיות מתים. At the end of time techiyas hameisim will occur, and we are so convinced that it will occur, that we end the berachah, מְחַיֵּה הַמֵּתִים, You revive the dead, in the present tense, as if we have already witnessed the meisim (corpses) rising from their graves.

25. תשובה

ועפ"ז י"ל מאמר צדיקים במד"כ ראשון הוא לכם לחדשי השנה, כל הימים טובים המה זמני התחדשות שיהודי מסוגל להתחדש בהם כברי חדשה, אך ראשון הוא לכם לחדשי השנה חג הפסח אשר בראש כל מועדות נשאת פסח, ססגולת ההתחדשות בו היא יותר מכל זמני ההתחדשות של השנה, והיינו כי החג הק' הזה הוא בכחי גירות. והנה חז"ל אמרו כל מיחוש ולא מיחוש ראש, היינו החג הק' הזה שראשון הוא לכם לחדשי השנה, שכאמור מתחדשת בו כחי גירות להיות בן לעם הנבחר, וצריך יהודי לראות ולהתעורר שלא יהי אצלו בכחי מיחוש הראש לחדשי השנה, לצאת מאחיות הטומאה והחיצונים ולבוא מחדש בכרית העם הנבחר, ולעורר האהבה עד שתחפץ, שהיא עיקר הגאולה, שע"י התגלות גורל אהבת הקב"ה לישראל וגודל אהבת ישראל להקב"ה נגאלים מאחיות החיצונים, כי על כל פשעים תכסה אהבה, וע"י האתעוררות דלתא מעורר את הדילוג מלמעלה באתעוררות דלעילא להמשיך גאולתנו ופדות נפשנו, ולהשיג את המדרגות המיוחדות של הי"ט הזה אשר דילוגו עלי אהבה.

20. תשובה
ולמה הוסיף הקב"ה עוד מופת שאפילו בספל אחד מצרי שותה דם וישראל שותה מים. אלא דיש דעה מוטעת בעולם האומרת כי אם השמש מאיר לחברי הרי הוא מאיר גם לי בדרך ממילא ר"ל אעפ"י שמודה כי השי"ת עושה המאורות אבל מה שאני נהנה מאורם אין זה משום שהקב"ה ברא כל זאת בשבילי גרידא אלא כיון שהשמש בעולם ואני בעולם ממילא יש לי גם הנאה ממנו. אבל כאשר הקב"ה על ידי נס מחשיך לראובן ומאיר לשמעון בזמן אחד ובמקום אחד הרי נתברר לשמעון כי כל הנאה שנהנה נבראת מתחילה בשבילו לבדו (וע"י בסי' דליות יחזקאי ח"א עמוד קנ"ו שהעיר דד"ז ממש ראינו במכת חשך יעו"ש בדבריו), וזהו הלימוד מהמכה הראשונה שכל טיפת מים שאנו נהנים ממנה נבראת בשבילנו בפרטות וביחידות.

24. כוונת בעל ההגדה ב"גילוי שכניה", אומר הגר"י ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר"

(בשלח), היא להתקרבות הגדולה של ישראל אל השכינה ושל השכינה אליהם עד שראו בעיניהם את כבוד ה' ואת הדר גאוונו. וזה מה שאנו אומרים בתפילה: "מלכותך ראו בניך", וכך מצאנו גם במדרש: "ראתה שפחה על היס" וכו' — ממש ראתה. זה מה שנקרא אמונה חושית, ואותה יכול האדם לרכוש בכל עת ובכל זמן. והיינו על ידי קיום תורה ומצוות, שכן על ידי זה האדם מרגיש בחלק אלוך ממעל שבו. על ידי התורה האדם מתקרב אל הקב"ה, כי הקב"ה התורה וישראל חד הם. אדם שהגיע למדרגה כזו באמונה, אמונתו איתנה ואף אחד לא יוכל לערער אותה על ידי חקירות והוכחות. שונה מצבו של מי שהגיע לאמונה על ידי חקירה, הוא עדיין אינו מובטח מפני ספקות באמונה העלולות להטרידו. וכבר המשיל בזה הסבא זצ"ל מקלם משל נאה: פילוסוף אחד בא אל אדם שמעולם לא טעם טעמו של לחם, ומסביר לו בדרך ההוכחה השכלית שהלחם משביע את נפשו של אדם. במקביל אליו יבוא פילוסוף אחר כדי לשכנע את האיש בעזרת הוכחות ברורות שהלחם אינו משביע. יש להניח שהאיש יתקשה להחליט מי מן השנים צודק. אולם אם האיש הזה רעב ויאכל לחם לשובע, יתברר לו מיד כי לחם משביע. אם יבואו עתה אפילו מאה פילוסופים וינסו לשכנעו שהלחם אינו משביע, ילעג להם ולהוכחותיהם. שכן עתה ברור לו מן הנסיון ומהמציאות החושית שהלחם אכן משביע. הוא הדין בענייננו, אומר הסבא. מי שמאמין בה' רק מכח החקירה, עלול לסגת מאמונתו כאשר יבוא חוקר אחר ויסתור את הוכחותיו. לפיכך המאמין האמיתי הוא זה שאמונתו היא חושית. אם אמונתו הגיעה למדרגה כזו שכאשר הוא לומד תורה ומקיים מצוות ומתקרב על ידי זה לה', הוא מרגיש בעצמו חיות נפשית ועילאית, אמונתו תהיה יציבה ואיתנה ואף אחד לא יוכל להכחיש כי היא חושית.

23. מהו הענין למנות את מספר המכות שהיו במצרים ועל היס? שאל הגר"י לוינשטיין זצ"ל (הדברים הובאו בספר "תפלת חנה").

וביאר שמשמעות הדברים דומה למשמעות "כמה מעלות טובות למקום עלינו" וכו'. דפירוש "מעלות" הוא "עליות", כלומר כל דבר הנמנה שם היווה מעלה ועליה עבור כלל ישראל הציאה ממצרים — מעלה בפני עצמה, השפטים — מעלה, וכן הלאה. מובן אם כן היטב שכפי ריבוי המכות כך גם יתרון המעלה של עם ישראל. בנוסף לכך ריבוי המכות ככל שהוא גדול יותר, יש בו יתר הוכחה למידת חיבת ישראל בעיניו יתברך. שכן אם הרבה ה' כל כך להכות את המצרים בגלל ישראל, הרי זה אות ומופת לאהבה הרבה שאוהב ה' את ישראל.

24. 188 יורה ד' וזקב

עשרת המכות שירדו על מצרים היו עשרה נסים לישראל, שהם לא נפגעו מהמכות. ונצטרך להבין, כי גם בנסים היה אותו מהלך כמו במכות. שהם התקרבו יותר ויותר אל אמתית עצמם של ישראל, עד שהנס העשירי התחולל ממש באמיתית עצמם. "ובמורא גדול זו גילוי שכניה" — בעל ההגדה מביא על זה ראי' ממקום אחר ושם נאמר "במוראים גדולים". הרי מורא אחד שהוא שנים: מורא גדול למצרים שמתו בכוריהם, ומורא גדול לישראל שלא מתו בכוריהם. ומה פעל הנס הזה באמיתית עצמם? הרי אומר: גילוי השכינה התאחד עם נשמותיהם של ישראל, ונתגלה להם הסוד הגדול כי "קורשא בריך הוא וישראל חד הוא"! וזהו התגלות שיעור קומתו של הכלל ישראל בחצות לילה של יציאת מצרים, אשר מעתה עצם מהותם ורצונם הוא לעשות מעשיהם ולחיות חייהם לכבוד יוצרם. זהו עומק ענין יציאת מצרים.

מעתה יובן מאמר ההגדה: "ויציאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך בכבודו ובעצמו כו' ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' אני הוא ולא השליח, אני ה' ולא אחר". חידוש גדול יש כאן, כי להכות כל בכור לא היה צריך אפילו שרף שהוא מלאך גדול מאד, והרי זהו מלאכת מלאך המות; גם לשפטים באלהי

וכסתמא נקרא חג הפסח. משום שהקב"ה קורא לו חג המצות, כדי להגיד שבחן של ישראל. שענין המצות הוא על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין. ואיתא במכילתא (בא, יד) עה"פ ויאפו את הכצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות וגו' וגם צדה לא עשו להם, להגיד שבחן של ישראל. שלא אמרו למשה היאך נצא למדבר ואין לנו צידה לדרך אלא האמינו והלכו אחר משה, ועליהם מפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, שהוא ע"ד כן הבא להתארח על שולחן אביו שאינו מביא עמו מאומה באשר סמוך לבו וכטוח באביו שידאג לכל מחסוריו. וע"כ קורא לן הקב"ה חג המצות להגיד שבחן של ישראל. ואילו ישראל קורין ליו"ט זה פסח כדי להגיד שבחו של הקב"ה, שהוא ע"ש שפסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, ושם זה מורה על השמירה המיוחדת וההשגחה הפרטית של הקב"ה על עמו ונחלתו.

27 ויש לומר שבי הדברים יחדיו מהווים את שלימות החג, לפי שעיצומו של החג הוא שבו כחר בנו הקב"ה להיות לו לעם, והנה בכדי להיות העם הנבחר צריך שכל צד יהי לו רצון ואהבה לשני. שרק עי"ז יש שלימות הקשר והדביקות, וכמאה"כ את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה, היינו ששלמות הקשר היא ע"י שישראל בחרו בהקב"ה להיות להם לאלקים, והקב"ה בחר בישראל להיות לו לעם סגולה. ולכן יש בחג הזה את בי הענינים המרומזים בבי שמות החג, גילוי אהבת השי"ת לישראל וגילוי אהבת ישראל אליו ית'. ועל זאת מיוסד כל שיר השירים, על גודל אהבת הקב"ה לישראל ואהבתם של ישראל להקב"ה שנתגלתה ביציאת מצרים.

וכזה יתפרש עוד ענין בראש כל מועדות נשאת פסח, שענין החג שבו נהיו ישראל לעם הנבחר, הוא בראש כל מועדות, כיון שזה גם עיקר ענינם של כל הרגלים, שיהודי צריך לשאוב מהם את הרגשת אתה בחרתנו, וכמ"ש בתפלה אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו וכו' ושמן הגדול והקדוש עלינו קראת, וע"ז אומרים אח"כ ותתן לנו ה' א' באהבה מועדים וכו', היינו שזו מטרת המועדים להשריש ולהעמיק מכחם את ההרגשה כי אתה בחרתנו.

28 עוד י"ל ענין בראש כל מועדות נשאת פסח, שהוא ע"ד אומנם ז"ל (ר"ה ב.) שבניסן ר"ה לרגלים, כי שלוש הרגלים תחילתן בחג הפסח. והביאור בזה, דהנה איתא בספ"ק שג' הרגלים הם זה למעלה מזה במשמעות של אתה בחרתנו, והוא ע"פ דאיתא בבית אברהם, בחמרא גו כסא ומדאני אסא לארוס וארוסה וכו' דמרמו על המצה והכוסות בפסח שהוא בחי ארוס וארוסה, שישראל היו עם הקב"ה ביצי"מ קודם קבלת התורה בבחי זו. והיינו כי בפסח בו נבחרו לעם הנבחר הוא בחי אירוסין, ואח"כ הם ימי הספירה דאיתא בזוה"ק שענינם כספירת ד' נקיים להיטהר לבעלה, ובחג השבועות הוא בחי נישואין כמאמרם ז"ל יום חתונתו זה מתן תורה, וכדאיתא בספ"ק שענין כפה עליהם הר כגיגית הוא, בחי חופה, וחג הסוכות הוא בחי הבאה לביתו כמ"ש הביאני המלך חדריו, ועד שמיני עצרת בו בחי היחוד העילאי כמבואר בכת' הארז"ל. ולכן בראש כל מועדות נשאת פסח, ופסח ר"ה לרגלים, כי בו נבחרנו לעם קדשו בבחי אירוסין שהם השורש והראשית להנשואין והיחוד הבא אח"כ. וגם בחי זו מתחדשת בכל שנה ושנה כליל הסדר, שבו מתחדשים בניי להיות העם הנבחר, ומתחדשת בחי האירוסין. ולכן

Eat a sandwich of bitter herbs and the bottom matzah and say:

In remembrance of the holy Temple, we do as Hillel did in Temple times: he put matzah and bitter herbs together and ate them as a sandwich, in order to observe literally the words of the Torah: "They shall eat it (the Passover offering) with matzah and bitter herbs."

31 וענין הכילה הממור מניח השפ"א נשם

החידושי כרי"מ כי מה שבי מר להם הי ג"כ לטובתם, ומפרש השפ"א כי הוא להראות שאנו מאמינים ויודעים כי גם הגלות הוא לטובתנו, ויש לנו ליתן שנה להקב"ה גם תול הגלות, כי כל הגלות הוא רק הכנה להגאולה שיבי' אח"כ, ואף שצעת אשר בניי הם בגלות נראה להם הכל כמו הסתר, וכאילו כביכול העלים הקב"ה עיניו מהם, אח"כ צעת הגאולה בנינו וידעו איך שכל הגלות הי לטובתם, ולא העלים עיניו מהם, וכשגלו הי השכינה עמם, וכמו שהבטיח הקב"ה ליעק"א אנכי ארד עמך ממרימה, וכתב החרגום ואנח איתות, וצדמב"ן שם מאריך לבאר למה שינה החרגום מכל מקום שמפרש ארד מלי' אהגלי, וכאן כי כפשוטו, כי הוא להראות כי כביכול צעת שירדו מנרים, ירד עמכם השכינה חוץ הכסתר, וכמו שאמרו וגלו לבבל שכינה עמכם, וכן בכל גלות וגלות, אך צעת הגלות אין מרגישים הגלוי שכינה והכשגחה ממרום, אבל אחר הגאולה רואים איך שכל המיריות של הגלות

30 הגזן היטי' הלב

ואמרו במכילתא⁷⁰ "שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר האמנה, שנאמר⁷¹: ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענינם ויקדו וישתחו". והעיר הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל⁷², שהפתיחה לפרשת גאולה ישראל ממצרים זה הפסוק הנזכר: "ויאמן העם". וגם המצה* שהיא מזונו של אדם בימי חג הגאולה, קראה בספרי האמת⁷³ מיכלא דמהימנותא (= אוכל האמתה), על שום שנאמר: "וגם צידה לא עשו להם"⁷⁴, אלא האמינו שהקב"ה יפרנסם⁷⁵.

32

בליל הסדר עלינו ללמוד, שכל מה שזכינו ודכשנו בגאולה מצרים ויצירת עם ישראל, הכל היה ללא אמצעי אלא בכבודו ובעצמו, ומתחת האדם לרדת שלא די בראיית ההשגחה ובהתאזה עליה אלא צריך האדם להשריש בלבו שכל אשר לו, וכל העולם כולו, הם מתנה גמורה מה, כי הוא לבדו הפועל ונותן, ומבלעדי נותן האדם אין אותים חסר כל.

הן אמנם לכאורה קשה היא ההכרה בכך שהכל הוא במתנה גמורה, שהיא יש לו לאדם זכות מצוה? כלפי הרגשה זו כבר קבעו חז"ל ואמרו: "כל מה שהבירות מגדלין במצות ובמעשים טובים בעוה"ז דין שהקב"ה מורית להם השמש" (ויק"ד פרשה כח, א).